

*Még a vad éj is milyen szelid itten,
Vigak a sorsok vert bilincseikben,
Okért a jókedv nem kutat sokat,
S bennem a bánat is már válogat.*

*A stájer város felüzenget hozzám:
„Küldd le a lelked, én összefoltoznom,
Fognám a vágyad, óvnám a szemed.”
Most már így is jó, nem kell, nem lehet.*

*Most már a lángom gyúljon pokolpírba,
Vágyam vágtsasson, ameddig csak bírja.
Ne irigykedj, én rendetlen szívem:
Minden szív rendes, mikor elpihen.*

TÓTH BÉLA
ÍRÓ

Ady lírai prózát ír

Műveinek boncolása életében elkezdődött. Nem szerette. Tiltakozott, fájlalta. Talán Reinitz Bélával, verseinek megzenesítőjével való vitája mutatja ezt a tényt legmarkánsabban. Költői műhelyének titkait őrizgette? Személyes kapcsolatuk meg is szakadt, bár a zeneszerző továbbra is nagy rajongója, propagátora maradt Ady költészetének. Mi fájhatott ebből a lírikusnak? Talán az, hogy nem abban a zenei megjelenítésben mutatta őt be a közönség előtt, ahogy a költő lelkületében zenéltek versei. S rá a fizikai fájdalom hatásával hathattak a zenei élveboncolásnak az ilyen megjelenítései. Vagy a műhelytitkok tárultak föl a zene révén?

Tehát titkok.

Minden munkái húsz kötetbe férnének el, ha előlről kezdenék kiadni. Ennek kétharmadát a prózai írások tennék ki. A kétharmadnak több mint a fele, háromezer prózai írás publicisztikai jellegű. Húsz munkás éve alatt tehát húsz kötetre tehetjük munkáit, ami mai író tempójával mérve is hallatlan termékenységnek a jele. Minden prózájának értékeléséhez elsősorban hírlapírói működése adja meg számunkra a magyarázatot. Mindennap írnia kellett. A hírlapírás könyörtelen malma egy percre sem engedett nyugtot. Írt hát politikát, színházi és zenekritikát, recenzált könyveket kedvből, muszájból, szenvedélyből. Ám Ady maradt ezekben az írásokban is. A mai prózista bármely Ady-műfajból meregethet tanulságokat bőven. Nagy szemeivel korának minden újdonságát, problémáját meglátta, szinte körkörösén figyelt, s ami ennél fontosabb, a jelenségek közötti összefüggéseket pontosan megtalálta, következtetéseit bölcsen levonta, akár jövőbelátóan előre vetítette. Közelebről és részletesen a kortárs és barát Juhász Gyula életvitelének ismeretében sejthetjük, az akkori napilapok és folyóiratok már elég nagy számban jelentek meg ahhoz, hogy a világ legtávolabbi csücskeiben történeteket is azonnal tudatukba fogadják, s ha rezonanciát kelt bennük a téma, megírják. Ez a kor annyi információt szolgáltatott, hogy két

nagy látó szemmel még figyelemmel lehetett kísérni, ha az élő, eleven áramába kapaszkodott a vérbeli újságíró. Ma úgy fogalmaznánk, hogy ők még naprakészek voltak az események befogadásában, „lereagálásában”, lettlégyen az parasztzendülés, háborús készülődés, tudományos fölfedezés, vagy akár új írók jelentkezése.

Mai prózásnak itt is akad ellesni valója tőle. Odafigyelni a világ zajgó információáradatára, s abból kiszűrni a számunkra fontosakat, s jelentékteleneket. Ma fölületes sóhajtásaink között azt mondhatnánk, e tekintetben könnyű volt a soruk, nem zúdult rájuk a hírközlő eszközök vastag információáradata. De hát nekik is talpon kellett állniuk, az akkori világzajok fölfogására, értelmezésére, visszacsatolására. Az ő korukban nekik is fájdalmasan sok lehetett a naponta rájuk zuhogó ismeretláva, s hány feltörő kiáltásban kívánták a csöndet. Talán a Jó csönd herceg megidézése ennek az óhajnak a kifejezése. De életvitele azt bizonyítja, nem menekült sorsa elől, tetőtől talpig belevetette magát a világ befogadhatásának áradatába, s míg a pár perces, pár órás csöndekbe menekült, művészi munkáiban adta vissza ismereteit koráról. Fölfogni, földolgozni a kapottakat, s újra belemerülni a sütős, tüzes világlávéba. Prózai munkásságának összefoglalása talán ez.

Távolodva publicisztikájától, s közelítve szépprózáját, találjuk hites filológusok munkájában, hogy háromszázötven, négyszáz novellát írt. Azoknak sincs még mindegyike a hírlapok temetőiből fölászva, egy részük exhumálásra vár. Ezen a tájékon a prózás izgalma fokozódik. Ha szabad nem alpári ipari sikeről venni hasonlatot, hát lássuk talán az asztalost. Egy asztalost érdekelhet, hogyan dolgozik a mintaasztalos. Milyen szerszámokkal, eszközökkel, anyagokkal. Ady mindenekelőtt költőnek ismert csillagzata a magyar irodalmi égboltnak. És amikor prózát írt, eszközöket változtattott? Ezt nem tehette. Vegyük az aranyművest. Ha ő mint költő művész, aranyműves szerszámokkal dolgozott, ezeknek a nyomai a nagyméretű építkezések prózai vetületeiben is meglátszanak. Költői mivoltát nem vethette le. Vegyük az ácsokat. Az ácsok lapoló baltával, hasító fejszével dolgoznak. Ady ilyen goromba eszközöket költő létére nem használt a prózában. Költői eszközei, aranyműves fogásai a legkorábbi novelláin is fölfedezhetők. A világ és a magyar irodalom ismer nagy költőket, akik szívesen foglalkoztak prózai írásokkal, s ahogy azt számtalanszor bebizonyították, a nagy költők szerényebb művészi értékű prózájukban is nagy költők maradtak. Hazai tájakon Babits, Kosztolányi jeleskedtek és alkottak maradandót a széppróza tájain. Ady aranyműves finom szerszámaival izgathat bennünket, hogy építi novelláit. Költőien. Soha nem tudja átlépni lírikusi mivoltát. Költői képekkel indít, fest. Ahogy a verset indítja. Első mondataiban időt, helyzetet megfényesít, akár a fényképészeti villanó. Fénye mellett készült képein elbogarászhatunk a gyönyörrel írt sorokon, gondolatokon, tudnivalókon. Novelláit úgy indítja, ahogy népdalaink indulnak, természetes egyszerűségben, világos képekben.

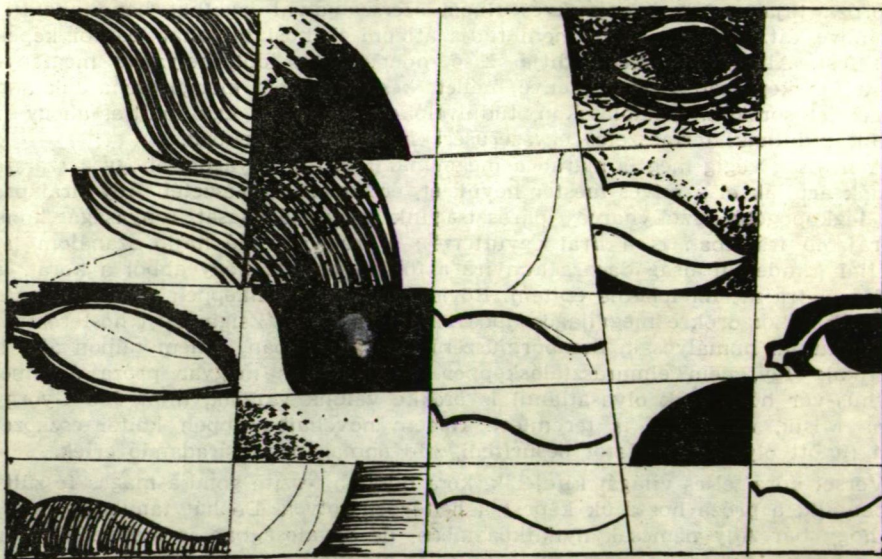
A líraiság végig meg is marad a megmunkált prózai anyagon, ahogy a szerszámnyomok árulják el a mives mester hevületét, érzelmeit, művészetét. Ady lírai prózát ír. A legkopogóbb osztályharcos, parasztságunk sorsát, lázadását, tunyaságát konkrétan rajzoló írásaiban is a lírai együttérzés, a tragédia felé hajló szánalom lakik. Novellái minden líraiság dacára annyira a földön járnak, hogy abból a korát, akár a költő életrajzát föl lehetne építeni. Rövid írásai tulajdonképpen prózai villanások, s bennük a kor örökre megvilágosodik. Hanem a Móricz Zsigmond-i hősteremtéshez képest alakjai homályosak, domborműszerű figurák csupán, s nem talpon álló körplasztikák. Így, nem elmarasztalásképpen, a klasszikus magyar próza értelmében vett hús-vér hőst, akik olvasatlanul is örökké velünk vannak, mint Joó Györgyök, Nyilas Misik, Ady nem is teremtett. Hanem novelláiba éppen költői eszközeinél fogva tudott olyan hangulatot besűríteni, ami önmagában maradandó érték.

Versei kora teljes világát kifejezik, kora minden feszítő gondja magas feszültséggel bennük, a próza hozzájuk képest a háttérben totyog. De hát tanulságul szolgálhat, hogy bár Ady nemcsak nyilatkozatában, de a valóságban is szenvedéllyel művelte a prózát, tulajdonképpen filológiaiilag is kimutathatón, vázlatoknak tekinthette, földerítő írásoknak, noha talán csak ösztönösen egy-egy versciklus megírása előtt.

(Kuruc versek, Dózsa-versek és a többi.) Tucatnyi nagy témáján példázni lehetne, hogy előzőleg prózában kimunkált gondolatai miként öltöznek lírai mivoltukba, s válnak művészibb szinten örökös értékekké.

Mai prózista nem utolsó tanulsága, hogy Ady prózája minden darabjában, szavában első olvasatra érthető, míg lírai munkásságában kötetnyi kulcs készült el mondanivalójának megfejtéséhez.

Nagy lírikusunk minden prózai szaván az aranyműves Ady kezének aranypora csillog.

HÉZSÓ FERENC RAJZA (ADY: A MAGUNK SZERELME)